

2. Zinchenko, V. (2016). *Khorovyy tsykl I. Shamo «Chotyry khory na virshi I. Franka» (sproba vitlennya bibliynoyi ideyi)*. [Choral cycle I. Shamo «Four choirs on poems of I. Franko» (the biblical idea)]. Kyiv.

3. Markhlevs'kyu, A. TS. (1986). *Praktychni osnovy roboty v khorovomu kolektyvi*. [Practical bases of work in the choir collective]. Kyiv.

4. Muzyka. Slovnyk-dovidnyk (ukladnyk Yutsevych YU.YE.). (2003). [Music. Dictionary-directory [Usetvich Yu.E.]. Ternopil.

5. Prokulevych, O. (2016). *Osnovy khorovoho dyryhuvannya: navchal'nyu posibnyk*. [Fundamentals of choral conducting: tutorial]. Uman.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СИДОРЕНКО Тетяна Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: актуальні проблеми підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в системі педагогічної освіти.

ФУРДАК Тетяна Дмитрівна – старший викладач кафедри методики музвиховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: актуальні проблеми мистецької освіти, формування диригентсько-хорової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SIDORENKO Tetyana Dmitrievna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Musicology Department, Instrumental and Choreographic Training of Kryvy Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: actual problems of preparing the future teacher of musical art in the system of pedagogical education.

FURDAK Tetyana Dmitrievna – Senior Lecturer in the Methodology of Musical Education, Singing and Choral Conducting at Kryvy Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: actual problems of artistic education, formation of conductor-choral competence of the future teacher of musical art.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2019 р.

УДК 78:159.9

СОЛОВІЙОВ Віктор Алмабайович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри музичного мистецтва

Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

<https://orcid.org/0000-0003-4905-2218>

e-mail: viktorsoloviov@gmail.com

ВПЛИВ СУГЕСТИВНИХ ФАКТОРІВ НА ФАХОВЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ – КЕРІВНИКА ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Музичне виконавство є особливим творчим актом, котрий поєднує в собі сприйняття, інтерпретацію та реалізацію художньо-музичного образу твору. Тому в процесі пізнання музичних творів студенту необхідно відкрити усі аспекти цих складових, а саме: історію створення музичних творів, розкрити образність твору, проаналізувати стилістичні особливості та засоби музичної виразності. В практичній діяльності кожний майбутній керівник хорового колективу повинен використовувати не лише процес такої аналітичної роботи, але й сугестивні фактори, які виступають основою спілкування та взаємодія диригента з хоровим колективом.

Майбутнім фахівцям у процесі підготовки до роботи доцільно постійно вчитися контролювати свої дії, ефективно використовуючи свої знання, бути при цьому

щирим та природнім. У цьому процесі важливу роль відіграє сугестія – як особливий вид психічного впливу на людину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження таких учених, як: А. Пазовський К. Абульханова, А. Славська, Л. Виготський, П. Гальперин, Ф. Гонабол та інші досліджували типи психологічного впливу на хоровий колектив, Г. Єржемський, Н. Кузьміна, К. Ольхов, О. Леонтьєв, В. Яконюк, досліджуючи сугестивні фактори наголошують на тому, що навіювання є одним із найпоширеніших видів психологічного впливу, що спостерігається в практиці людського спілкування.

Мета статті – обґрунтувати вирішальне значення сугестивних можливостей у студентів педагогічних вузів – майбутніх керівників хорового колективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У діяльності майбутнього вчителя музики як керівника хорового

колективу використовуються такі види навіювання: довільне (цілеспрямований свідомий психологічний вплив на неусвідомлювану сферу особистості, за допомогою якого суб'єкт навіювання досягає поставленої ним мети); мимовільне (вплив, який здійснюється без усвідомлення суб'єктом навіювання в прихованому, замаскованому вигляді) [4]; непряме (вплив, зміст якого включено в інформацію, що повідомляється суб'єктом навіювання в прихованому, замаскованому вигляді) [4]. Сугестивний вплив керівника хорového колективу проявляється в умінні впливати на виконавців з метою досягнення повного взаєморозуміння.

Вивчення робіт, у яких розглядаються різноманітні аспекти теорії та практики творчої взаємодії педагога та учнів дозволило зробити висновок, що ефективна творча взаємодія створює оптимальні умови навчання у класі хорového диригування. Характер керівної діяльності майбутнього диригента-хоровика має об'єктивні та суб'єктивні особливості. До суб'єктивних належить сукупність особистісно-психологічних характеристик його індивідуальні риси. Суттєву роль виконує інтелект та його професійна підготовка, особливості характеру та темпераменту, наявність спеціальних здібностей та умінь.

Об'єктивною може бути єдність мети та завдань керівної діяльності майбутнього диригента хорového колектива, його специфічні особливості, прийоми та методи. Але всі прийоми та методи, які використовує диригент, містять суб'єктивне забарвлення, так як хормейстер самостійно вибирає способи впливу на колектив залежно від своїх поглядів, переконань та характеру. Вирішального значення у процесі такої діяльності набуває здатність впливу диригента на хористів, тобто його сугестивність.

Сугестивні здібності диригента-хормейстера полягають, насамперед, у силі впливу на хорový колектив, у здібності до переконання та навіювання. Переконання є такою формою словесного впливу, котра покликана довести правдивість окремих положень та повинна сприяти досягненню мети, котра «полягає не лише в тому, щоб підвести особистість до розуміння, а й у тому, щоб підвести її до погодження та прийняття того, що доводиться» [5, с. 69].

Сугестивні можливості диригента базуються на загальнолюдській здібності до сприйняття у процесі спілкування з іншими людьми висунутих ним ідей, уявлень та спонукань до дії. За допомогою навіювальних

впливів диригент досягає бажаних змін у діях колективу, зняття опору своїм творчим настановам. Використовувати метод навіювання варто залежно від ситуації, що складається у процесі роботи з хором, оскільки цей метод є додатковим засобом впливу на хорový колектив.

Професійна специфіка діяльності диригента створює необхідність того, щоб сила його впливу, вольовий темперамент були б значно більшими, ніж у хористів. Але завдання диригента полягає в тому, щоб захопити їх своїми почуттями, емоціями, викликати творчий підйом, домогтися того, щоб їхні відчуття та переживання музичного матеріалу, ставлення до музики стали аналогічними до його власного психічного стану.

Вольовий імпульс, що є основою психологічних впливів диригента, повинен нести значний енергетичний заряд, бути емоційно насиченим та цілеспрямованим. Яскравий емоційний імпульс може захопити виконавців потрібним настроєм та переживанням драматургії музики. Активне ставлення до музичного матеріалу пробуджує активну потребу в його реалізації [3].

На відміну від інших форм впливу (переконання і т.п.), що потребують постійного включення свідомості у цей процес та значного часу, що буде необхідний для реалізації поставлених цілей, навіювання приводить до бажаного результату одразу, ніби само собою, тобто проминаючи обов'язковий у звичайних умовах етап критичного аналізу інформації, що надходить. Саме подолання «критичного бар'єру» і є першим показником ефективності навіювальних впливів диригента. Адаже сприйняття хористами інформації, що надійшла, відбувається без об'єктивної оцінки її змістових аспектів, а як беззаперечне спонукання до дії.

У творчій діяльності диригентів відзначено, в основному, декілька типів психологічного впливу на хорový колектив. Так видатний диригент Г. Л. Єржемський виділяє чотири типи психологічних впливів на хорový колектив: вплив, що пригнічує, переконуюче навіювання, навіювання через довіру та навіювання через лідерів. Досвідчений диригент, як правило, уміє використовувати різні методи, застосовуючи та комбінуючи їх залежно від ситуації, що реально склалася.

Перший метод найбільш характерний для авторитарних диригентів. Не дозволяючи ніяких зазіхань на своє становище лідера, вони жорстоко придушують найменші прояви будь-якої творчої ініціативи. Спілкування у

його загальноприйнятому розумінні – як взаємодії, діалогу партнерів – тут немає. І хоча за умови хорошої професійної підготовки авторитарні диригенти досягають високих художніх результатів, та все ж вони пригнічують ініціативу колективу. У зв'язку з цим видатний диригент А. Пазовський писав: «Практика ще не виключила деспотичних прийомів роботи, їх сумні наслідки ми спостерігаємо досить часто. Уникнути їх не вдалося й мені, потрібно також відверто сказати, що найбільш невдалими постановками я вважаю саме ті, у котрих від початку до кінця головував деспотичний метод ... тим самим я відібрав у них (виконавців) функції свідомих художників, не дав їм права самостійно шукати та творити, насолоджуватись досягнутим» [11, с. 13].

Другий, найбільш поширений метод психологічного впливу, будується на «переконуючому навіюванні». Його основа – спілкування та взаємодія партнерів. Хоча подібне «м'яке керівництво диригента» й передбачає певну творчу ініціативу з боку хористів, постійна тактовна наполегливість диригента в реалізації своїх художніх цілей зовсім не виключає при необхідності застосування більш активних форм психологічного тиску на колектив.

Диригент, що опанував мистецтво психологічного впливу, захоплюючи виконавців певним емоційним станом, ніколи не повинен втрачати потрібної стадії самоконтролю, продовжуючи реалізовувати на професійному рівні необхідні керівні функції. У психологічних дослідженнях зібраний значний матеріал, котрий переконливо доводить, що навіювання підвищує іноді в декілька разів творчі можливості диригента. Навіювання через довіру, інтенсифікуючи несвідому сферу, призводить до результатів, які за звичайних умов були б абсолютно неможливі.

Керівники хору, що ефективно використовують метод навіювання через довіру благотворно впливають на розвиток творчих здібностей колективу. Вони відрізняються психологічним розумінням колективу, вміють швидко та правильно орієнтуватися в різноманітних ситуаційних особливостях роботи з хором. У процесі роботи з хором диригенти такого плану намагаються нав'язати учасникам колективу, що вірять у їхнє виняткове обдарування, тим самим вони передають творчу ініціативу виконавцям. Подібні прояви довіри стимулюють розкриття глибинного творчого потенціалу хористів, знищує у них невпевненість та призводять до досягнення високих результатів. За твердженням

психолога Б. Ф. Ломова, спілкування є «... не додавання, не накладання одна на одну паралельних, симетричних діяльностей, а саме взаємодія суб'єктів, що вступають у нього як партнери» [7, с. 127].

Керівник такого плану обговорює з колективом трактування концепції хорового твору, залучає колег до більш повного професійного аналізу творів. К. Б. Птиця так характеризував роботу з хором професора М. М. Даниліна: «Йому було притаманне те почуття великої, справжньої доброти, яка буває у людей сильної та ясної волі, великого розуму та вимогливого характеру, він разом з тим радів будь-якому прояву живої ініціативи та ніколи не нав'язував учневі свою художню волю» [10, с. 33]. Керівник цього типу виявляє постійну повагу до колективу в цілому та до кожного учасника окремо демонструє велике терпіння у роботі з хором.

І все ж першою умовою успішності навіювальних впливів керівника є його професійний авторитет та довіра колективу. Неповага, тиск на хористів, не дають можливості диригентові встановлювати з виконавцями такий необхідний у його діяльності внутрішній контакт, створити атмосферу творчої ініціативи у спілкуванні з виконавцями.

Уміння «відчувати» стан хористів, сприяє розвитку здібності впливати на колектив через розвиток виразних засобів диригентського апарату. Професійність диригента-хормейстера передбачає планомірний розвиток сугестивних здібностей, а також здатності до внутрішнього переживання музичних творів, що вивчаються, та уміння передавати цей внутрішній стан разом зі своїм трактуванням твору, засобами диригування хоровому колективу. Слід зазначити, що здібності проявляються та формуються лише в діяльності, при чому, розвиваючись у процесі діяльності, вони справляють вплив на її якісний рівень. Схильність до певного виду діяльності стимулює розвиток природних здібностей та формує нові якості особистості. Для реалізації певного виду діяльності необхідні певні здібності, котрі не є одиничною якістю, а містяться у цілісній системі якостей, необхідних для цієї діяльності.

Академік П. Л. Капіца писав, що виховання творчих здібностей у процесі навчання, «...фундаментальне завдання, від якого може залежати майбутнє нашої цивілізації не лише в одній країні, але в глобальному масштабі, завдання не менш важливе, ніж проблема миру та недопущення атомної війни» [5, с. 24].

У діяльності диригента-хоровика сугестивні здібності тісно пов'язані зі здібностями експресивними, які сприяють його виразному показу (як мовному, так і вокальному). Але звузити це поняття лише до мовного чи вокального показу не можна, так як у роботі диригента суттєву роль грає й міміка, й інші форми поведінки і навіть його зовнішній вигляд. Диригенти з яскраво вираженими експресивними здібностями великого значення надають диригентській техніці, мімічним показам, погляду, жесту та загальній виразності зовнішнього вигляду.

К. Ольхов визначив диригування як «своєрідний переклад музики на мову жестів і міміки, переклад звукового образу в зоровий з метою управління колективним виконанням» [8, с. 22]. Але створення зорового пластичного художнього образу неможливе за допомогою одних лише жестів і міміки, як неможливе створення хореографічного художнього образу без виразних рухів. Розуміючи це і намагаючись вирішити дане протиріччя, Ольхов пише: «Можна сказати, що міміка головним чином передає необхідний емоційний стан, а рухи рук управляють технічними деталями виконання» [9, с. 23].

Проте, усе ж таки диригент-хормейстер повідомляє через це начало емоційно-змістовну сутність музики. Е. Ансерме писав, що жест диригента передає не музику, а лише її «внутрішній початок» [1, с. 13].

Останнє пов'язане з тим, що він свідомо, а часом й інтуїтивно ідентифікує цілісний музичний образ з його пластичним еквівалентом, при цьому довільно або мимоволі створюючи мануальний аналог, подібність не лише звукової структури, але й почуттєвої експресії музики.

Особливим видом здібностей, необхідних диригенту-хормейстеру є перцептивні здібності, які допомагають йому проникнути у духовний світ учасників колективу, побачити сприйняття речей їх очима. Вміння соціальної перцепції (читання по обличчю), дозволяє диригенту правильно орієнтуватися в різноманітних ситуаціях у процесі роботи з хоровим колективом. Диригент повинен поставити перед собою завдання постійно аналізувати за зовнішніми даними стан учасників колективу, бути уважним та спостережливим, об'єктивно оцінювати самопочуття хористів, виробляти навичку «діагностування» станів.

До перцептивних здібностей психолог Ф. М. Гоноболін зараховує й увагу педагога: «Ці перцептивні здібності педагога тісно пов'язані з умінням спілкуватися з колективом, встановлювати контакти, що

залежить від наявності у нього комунікативних здібностей, наприклад, педагогічного такту, поваги до учнів, урахування їх індивідуальних особливостей» [3, с. 108].

Таким чином взаємноспрямована увага диригента та хору є психологічним підґрунтям для спілкування, котре з'єднує хоровий колектив та керівника в одну цілісну систему діяльності. Отже, диригентові необхідно уміти професійно встановлювати та підтримувати психічні контакти з учасниками хорового колективу, знати основні закономірності побудови комунікативних процесів.

Руйнування стану уваги творчих партнерів до динаміки розвитку спільних дій негайно ліквідує всю систему їхньої взаємодії, залишаючи її без предметної спрямованості та ефективності [2]. Диригенту необхідно мати виявлену здібність до постійного розподілу своєї уваги між великою кількістю об'єктів, сукупність яких складає динамічну структуру його творчої взаємодії з хоровим колективом, намагатися розвивати її та вдосконалювати.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, цілеспрямована взаємодія диригента з хором справляє суттєвий вплив на весь процес формування, виховання та розвитку учасників колективу. В практичній діяльності кожний майбутній керівник хорового колективу повинен використовувати не лише індивідуальні, притаманні йому засоби, прийоми та методи, але й сугестивні фактори, що загалом впливають на характер навчально-виховного процесу та фаховий рівень. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку розширеного кола факторів впливу на формування майстерності диригентсько-хорового виконавства у студентів і як результат, професійної підготовки майбутнього керівника хорового колективу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ансерме Э. Статьи о музыке и воспоминания: Пер. с фр. Е. Бронфин, Б. Урицкой / Э. Ансерме. – М. – Советский композитор, 1986. – 223 с.
2. Гальперин П. Я., Кабыльницкая С. Л. Экспериментальное формирование внимания / П. Я. Гальперин, С. Л. Кабыльницкая. – М: МГУ, 1974. – С. 76–94.
3. Гоноболин Ф. Н. О некоторых психических качествах личности педагога / Ф. Н. Гоноболин // Вопросы психологии. – 1975. – № 1. – С. 100–111.
4. Ержемский Г. Л. О строении деятельности дирижёра. Деятельность и психологические процессы / Г. Л. Ержемский. – М: Изд-во АПН, 1997. – С. 127–135.

5. Каган М. С. Человеческая деятельность Опыт системного анализа / М. С. Каган. – М., 1974. – 325 с.

6. Капица П. Л. Некоторые принципы творческого воспитания и образования современной молодежи / П. Л. Капица // Вопросы философии. – 1971. – № 7. – С. 16–24.

7. Ломов Б. Ф. Методические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М., 1984. – С. 12–29.

8. Ольхов К. А. Некоторые вопросы теории дирижирования и методика начального обучения / К. А. Ольхов // Хоровое искусство. – Вып. 3. – Л.: Музыка, 1977. – С. 3–32.

9. Ольхов К. А. Теоретические основы дирижёрской техники / К. А. Ольхов. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1984. – 160 с.

10. Птица К. Б. Мастера хорового искусства в Московской консерватории / К. Б. Птица. – М.: Музыка, 1970. – 120 с.

11. Яконюк В. Л. Музыкант. Потребность. Деятельность / В. Л. Яконюк. – Минск, 1993. – С. 19–55.

REFERENCES

1. Anserme, E. (1986). *Stati o muzyke i vospominaniya*. [Articles about music and memories]. Moscow.

2. Galperin, P. Y., Kabylnickaya, S. L. (1974). *Eksperimentalnoe formirovanie vnimaniya*. [The experimental formation of attention]. Moscow.

3. Gonobolin, F. N. (1975). *O nekotoryh psichicheskikh kachestvah lichnosti pedagoga*. [About some mental qualities of the personality of the teacher. Part 1.]. Moscow.

4. Erzhemskij, G. L. (1997). *O stroenii deyatelnosti dirizhyora. Deyatelnost i psichologicheskie processy*. [About the structure of the head of the choir. Activity and psychological processes]. Moscow.

5. Kagan, M. S. (1974) *Chelovecheskaya deyatelnost. Opyt sistemnogo analiza*. [Human activity Experience of system analysis]. Moscow.

6. Kapica, P. L. (1971). *Nekotorye principy tvorcheskogo vospitaniya i obrazovaniya sovremennoj molodyozhi*. [Come Principles of Creative Upbringing and Education of Modern Youth]. Moscow.

7. Lomov B. F. (1984). *Metodicheskie i teoreticheskie problemy psichologii*. [Methodical and theoretical problems of psychology]. Moscow.

8. Olhov, K. A. (1977). *Nekotorye voprosy teorii dirizhirovaniya i metodika nachalnogo obucheniya*. [Some Questions of the Theory of Conducting of head of the choir and the Primary Education]. L.

9. Olhov, K. A. (1984). *Teoreticheskie osnovy dirizhyorskoj tehniky*. [Theoretical Foundations of Conducting Technique]. L.

10. Ptica, K. B. (1970). *Mastera horovogo iskusstva v Moskovskoj konservatorii*. [Masters of choral art at the Moscow Conservatory.] Moscow.

11. Yakonyuk, V. L. (1993). *Muzykant. Potrebnost. Deyatelnost*. [Musician. Need. Activity]. Minsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СОЛОВІЙОВ Віктор Алмабайович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: дослідження проблем виконавського мистецтва, питань теорії та історії вокально-хорового мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SOLOVIEV Viktor Almabaievich – PhD of

Pedagogical Sciences, Docent, V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv.

Circle of scientific interests: Research of problems of performing art, issues of theory and history of vocal-choral art.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2019 р.

УДК 378.147.091.33 – 027.22. – 051 : 37

ТАДЕУШ Олена Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент доцент кафедри педагогічної творчості Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

<https://orcid.org/0000-0002-6373-4891>

e-mail: elena.tadeush@mail.com

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗОРІЄНТОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗВО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування національної системи освіти України зумовлює необхідність формування свідомого і відповідального

ставлення зростаючої особистості до побудови власної освітньої і майбутньої професійної траєкторії, визначальними елементами якої є професійна зорієнтованість